

Emili Boix i F. Xavier VILA, *Sociolingüística de la llengua catalana*, Barcelona, Ariel, 1998, 380 pàg.

Emili Boix i F. Xavier Vila havien demostrat el seu *savoir faire* en les seues respectives tesis doctorals, *Tria i alternança de llengües entre els joves de Barcelona* (1990) i *When classes are over* (1996). Ara s'han aliat per fer pujar el nivell. Escric aquesta ressenya des del respecte i el reconeixement cap als autors i el seu treball. Si Boix parlava en aquesta mateixa revista de melodies i partitures en referir-se a *Ecologia de les llengües* (1996), d'Albert Bastardas, en aquest llibre a quatre mans hi han posat la música, molta i bona: rock, bastant *soul*, ètnica (de diversos llocs), *cançó*, poca cosa del Liceu, i el suficient de clàssica. El millor és que la gent que voldrà començar a fer recerca dins de poc tindrà ací accents i paraules per estar-hi atents. Aquest és un llibre so-

bretot intelligent, fruit de la mateixa preocupació per aprendre dels propis autors (sense bona investigació no hi ha bons compendis), esquitxat, com demana el millor del gènere, de personatges i situacions: el venedor de cases de Sallagosa, el petit vilatge aimara, una infermera lleonesa del barri de Gràcia, el discurs de Samaranch a la clausura dels Jocs Olímpics, els carrers de Benidorm o Lloret, o el manteniment del grec entre els immigrants de Brusselles. L'anàlisi conceptual és igualment gratificant i densa, i la bibliografia ens reserva sorpreses impagables, no només entre el que se suposa que és fonamental en la disciplina, sinó també entre el que ha contribuït a la formació acadèmica dels autors, i això inclou tant assajos de fons com *The Self and the*

Making of the Modern Identity, de Charles Taylor, com ítems precisos com els *Cants de noces dels jueus catalans*, de Jaume Riera i Sans, o *La joventut com a metàfora*, de Carles Feixa. Quatre mans i moltes lectures.

The way we were. El capítol primer ofereix una panoràmica general de la sociolingüística en quaranta-cinc pàgines, ric i innovador. Ric perquè, organitzat a través de tres eixos, el social, el psicològic/ideològic i el lingüístic/estructural (aquesta classificació senzilla els permet introduir i organitzar els *grans temes*), presenta generosament i sovint en forma narrativa tant el rerefons intel·lectual de cada camp d'estudi, com exemples històrics i definicions conceptuals. Quan mirava l'índex del llibre, *veia* que l'escola variacionista no tenia un capítol específic; quan l'he llegit, he vist com els autors han anat escampant de forma intel·ligent informació i discussió sobre el variacionisme al llarg de *tots* els capítols del manual, cosa que sembla una opció coherent i integradora, des de la perspectiva rigorosament sociològica amb què Boix i Vila enfoquen la disciplina, i això mateix ja és una innovació organitzativa i conceptual.

L'altra innovació és haver contemplat la tradició sociolingüística catalana amb rigor crític. Quan parlem d'institucionalització ens les havem sempre amb el perill de la

nostàlgia o el rebuig del passat. No sé si abans érem millor, però segur que la institucionalització de la disciplina comporta canvis i riscos. Que la institucionalització no es converteixi en una maquinària absurda d'exàmens i programes és un tema crucial, que depèn (com en totes les institucionalitzacions) de la imaginació dels participants i de la seua pròpia organització. Un dels aspectes de la institucionalització és la pròpia història, *the way we were*. Boix i Vila l'enfoquen amb la distància necessària, amb la seguretat de la seua pròpia recerca i amb l'emoció justa sobre el futur (si el fi, com em sembla, d'una trajectòria universitària és que els programes canvien en funció dels projectes i les idees). Els professors d'avui sempre són —som— els estudiants d'ahir. Per això, en un context (crec) de forçades rutines institucionals, l'anàlisi de Boix i Vila de les continuïtats, els trencaments i les innovacions en la sociolingüística catalana sembla just i crític i una llum verda per a les recerques que necessàriament hauran de venir. No totes les disciplines sobreviuen a aquests salts.

Les dimensions correctes. El segon capítol conté emocions especials. Al llarg de cinquanta pàgines més els autors examinen les variables sociolingüístiques de la mà de la sociologia estricta. El lector assisteix (bocabadat, de vegades) a una

presentació sociològica conscient i contundent sense oripells ni concessions. Si en algun moment el lector vol perdre's en la discussió de les variables socials, Boix i Vila li recorden constantment que tot això està fet en funció de l'anàlisi sociolingüística. La perspectiva social és conduïda cap al tema del llibre. La industrialització està contemplada en la mesura que comporta canvis de llengua. Els grups ètnics, en la mesura de la creació d'etnolectes. L'escala de l'edat, en la mesura que provoca innovacions del repertori. Les xarxes socials, en tant que il·luminen aspectes de detall que l'anàlisi macroscòpica no contempla. L'estadística, en la mesura que descobreix correlacions lingüístiques. La qüestió és que el lector interessat tant aprèn els sistemes de percepció i avaluació de les variables sociolingüístiques com s'adona (si prové de la sociologia o la història) dels correlats lingüístics que massa sovint passen desapercebuts o són considerats sistemàticament matèria de la filologia estricta. L'anàlisi dels àmbits d'ús i la diglòssia que clou el capítol situa en el seu lloc les propostes teòriques catalanes, acompanyades dels matisos i les crítiques necessàries.

L'antropòleg i el seu doble. El tercer capítol, trenta pàgines, sota el lema de Bougainville reclamant filòsofs viatgers, aborda també en forma narrativa el rerefons de l'antro-

pologia lingüística, la manera com l'observador es desdobra en viatger i participant, en *insider* i explorador. Ací, com abans, els autors descarreguen el treball de camp i la recerca etnogràfica damunt l'activitat lingüística, en el doble vessant de conducta i reflexió. Després de repassar els grans pares de l'etnografia i considerar les arrels romàntiques del discurs sobre la diversitat lingüística (les referències a la història són sempre presents i útils en aquest manual), Boix i Vila presenten l'etnografia de la comunicació, la noció de repertori i la graella *speaking* (= *parlant*, en la treballada traducció catalana), amb lleus incursions en teories paral·leles (com ara la pragmàtica d'Austin), amb un (sorprenent, pel que fa a les pràctiques habituals) respecte davant la lingüística teòrica, així com una correcta exemplificació pràctica (les valls d'Andorra, el català de la plana de Benicarló i de Pont de Suert, o els possibles mapes sociolingüístics de Barcelona). Ací també, com abans, si el lector vol més pragmàtica o més funcionalisme (no trobo, en el manual, gaire informació teòrica sobre registres, per exemple) els autors li recorden que l'objectiu és l'anàlisi sociolingüística, i miren de no escapar-se del seu tema. La graella *speaking* (participants, actes, finalitats, situació, instruments, normes, to i gènere de discurs), concebuda (a partir de les inicials) per retre compte de les condicions de la

recerca etnogràfica és presentada en algun moment en companyia d'una bibliografia que completa la perspectiva: els dissenys de participació de Bell, o treballs de Labov i Duranti. La idea d'una etnografia de les institucions, prou interessant, és només començada a discutir i ens deixa amb ganes de saber més coses. Ací, en canvi, a banda d'alguna excepció esmentada abans, els treballs catalans antics i més recents s'agrupen en una llista fluida al final del tema.

Ce que parler veut dire. El següent capítol és d'inspiració francesa. Una anàlisi completa de la perspectiva de Pierre Bourdieu, començant pel contrast entre enfocaments objectivistes i enfocaments subjectivistes, les lents bifocals necessàries de què parlen els autors, és l'objecte de la primera part del tema: les diferents nocions de capital, econòmic, cultural, lingüístic, social i simbòlic, els camps socials com a camps de relació i els habitus com a normes i creació de normes, inclosos els habitus lingüístics. Tot plegat, un esforç important per proporcionar un rerefons de discussió ideològica consistent, travat, i sovint escandalosament absent en la bibliografia ordinària anglosaxona. Aquest capítol, com l'anterior sobre el sociolingüista com a observador i participant, eleven la temperatura del llibre, en tant que presenten el coneixement sociolingüístic com un

coneixement crític (les lents bifocals) i exigeixen coherència amb el plantejament sociològic (Bourdieu tampoc no s'escapa del rigor del sociòleg). Amb la temperatura elevada (les normes no són les normes i prou, són les normes que construïm i alterem socialment), Boix i Vila aborden en la segona part del tema (després d'uns exemples sobre el camp de l'escola i el camp jurídic) les ideologies lingüístiques. Ací apareixen Silverstein (un dels pocs investigadors en pragmàtica anglosaxons que s'han ocupat de la qüestió ideològica), Woolard (l'autora d'una de les millors anàlisis sociolingüístiques dels contrastos ideològics recents a Catalunya), i el cantant Pete Seeger (amb una esplèndida crítica de la discussió fútil). Les ideologies contemplades (precedides d'una generosa contextualització històrica) són «les inèrcies tradicionals» i «les lleialtats lingüístiques», completades amb una descripció «del purisme i l'antipurisme» (segurament massa sumària, per contrast amb les discussions públiques generades als Països Catalans). Val a dir, en canvi, que l'oposició que tracen les dues ideologies comentades és força suggerent i permetria eixamplar la recerca en diferents direccions (començant per una crítica de la mateixa aparició de la sociolingüística en funció de la consciència social dels usos del llenguatge).

La tercera part del tema aborda un aspecte altament apreciat i inves-

tigat pels dos autors, els límits etno-lingüístics, la interiorització i els canvis en les fronteres dels grups socials, percebuts en i a través de la llengua. Ací van tan lluny com es pot anar en l'autoexamen, descobrint les fronteres invisibles que mantenim, les fronteres reals que ens mantenen, les diferències de context que les fan possibles, els sistemes socials que les propaguen (per què no contemplen Boix i Vila el coneixement de l'escriptura en els seus propis termes com un dels grans factors de canvi en el coneixement social?), la inseguretat que contagien —les fronteres i el temps, el futur—, i tornant a Bourdieu, el paper del capital simbòlic en l'organització i la percepció dels grups humans. La darrera part desenvolupa críticament les ideologies latents del tradicionalisme lingüístic (valencià, només?) i del liberalisme modern, així com les tendències ecolingüístiques que apunten a la diversitat sociolingüística tant local com global. En total, gairebé cinquanta pàgines apassionants i ben escrites, i una novetat *per se* en els textos de sociolingüística.

LxLy. El capítol cinquè és dedicat a les peripècies de la substitució lingüística. En l'organització temàtica del llibre, el manteniment acompanya la substitució (per contrast) i la normalització acompanya la política lingüística (per semblança). En qualsevol cas, en aquest

capítol es parla de manteniment i canvi lingüístics (= desplaçament, etc.) —després d'una interessant introducció terminològica i bibliogràfica— a partir del model desenvolupat per primera vegada per Lluís V. Aracil a la Universitat de Prada i a les seues classes de la Universitat de Barcelona durant la segona dècada dels setanta, i posat per escrit una mica més tard entre altres per Albert Bastardas (la reconstrucció dels avatars d'aquest model formal, construït a partir de fases, processos i interacció entre grups socials, seria un capítol curiós de no sé quin disciplina). En qualsevol cas, ací el tenim, en funcionament, i com a punt de partida d'una àmplia reflexió històrica i social sobre el procés de substitució, enriquida amb l'habitual energia d'exemples de Boix i Vila: les migracions de l'Alguer, els alacantins de la Florida, els alacantins d'Alger, el sud industrial de Galles o un illot hongarès d'Àustria. Però la trajectòria no està feta d'exemples, encara que jo ací m'aturi a esmentar-los. La trajectòria està feta d'una anàlisi dels tipus de migracions, de les condicions del procés en poblacions autòctones (i una discussió dels conceptes de «minoria» i «interposició»), i d'una correcta avaluació crítica dels processos de minorització, amb una referència final a la proposta d'Euro-mosaïc que no sé fins a quin punt està feta *des de* o *per a* Catalunya, però que si és així (assimilant presti-

gi amb capital?) caldria en qualsevol cas avaluar amb una certa distància. Gairebé trenta pàgines per a un dels temes clàssics i centrals de la sociolingüística catalana.

Tallarines al pesto. El sisè tema d'aquest manual aborda les menes de bilingüisme i contacte lingüístic. Si els autors enfoquen ara la qüestió de les definicions de «llengua» és perquè aquestes i el que com a contrapartida considerem dialectes formaran part després de l'anàlisi del bilingüisme i del contacte. Un dels mèrits de Boix i Vila és haver abandonat algunes distincions tradicionals dels setanta (variació diastràtica, diatòpica, etc.) i haver organitzat els temes pel seu compte: tot això confereix frescor a l'enfocament, i si a més ve adobat per un receptari de cuina multilingüe que passaria desapercebut com a tal per a la majoria d'usuaris del català, el resultat és esplèndid. Sí, no hi ha varietats independents ni monolítiques. Sí, totes les varietats pateixen processos d'elaboració que les transformen (i les converteixen en això que anomenem —ai, Max Weinreich!— llengües). Molt bé, els contínuums teòrics deixen de ser-ho quan descendim al nivell del contacte col·loquial i la variació interaccional. Ací els lingüistes teòrics han de deixar el diccionari al prestatge i fer cas dels antics consells d'Hugo Schuchardt, o del fill de Max Weinreich. Però Boix i Vila no deixen res al

prestatge i aborden aquest gran tema dels pioners amb l'ajuda competent de la bibliografia actual. Aquest i el capítol quart per a mi són els millors capítols del llibre, però entenc que altres lectors tinguin altres preferències. Si m'inclino ara per aquest és perquè crec que la sociolingüística comença a entendre's de debò quan ens enfrontem a les dades de variació real, a les cruïlles com a producte del contacte, a la integració i a la desintegració. Al llarg de gairebé seixanta pàgines trobarem un encertat *survey* dels tipus de bilingüisme i de l'aparició i consolidació de menes d'interferències, dels canvis induïts, de l'anàlisi contrastiva, de l'alternança de codis i de les marques mixtes o «transcòdiques», de la seua distribució social i la seua utilització discursiva, dels processos de convergència lingüística, de la relexificació i l'atrició (= collapse). M'haurien agradat encara vuit pàgines més sobre la percepció social de les interferències i el contacte (un altre tema apassionant) —però no sé si està bé demanar més quan els autors ofereixen tant. Si aquest tema no contribueix a refer els nostres estudis sobre la correcció no sé pas què pot fer-ho.

Democràcia, democràcia. El darrer capítol del llibre tracta d'un altre tema obligat i difícil, la política i la planificació lingüístiques. Els punts 1.2 i 2 desenvolupen elements

i línies d'un programa, una altra vegada en l'estil narratiu (i argumentatiu) tan fluid dels autors, esquitxat ací de preguntes —que deuen ser preguntes obertes. I ho deuen ser perquè una de les preocupacions dels autors en aquest capítol és vincular aquests continguts i aquestes preguntes a les alternatives democràtiques, en un sentit molt real. De manera que ací la construcció de la normalització i la planificació apareix relacionada amb l'organització social i el reconeixement de les alternatives. Aquest és un exercici valent que és sovint escamotejat pel discurs polític habitual, essencialment poc democràtic i poc intel·ligent. Recordar ací aquests vincles amb la democràcia és interessant: en l'exposició de Boix i Vila, tot aquest treball és obert a les rèpliques. Em sembla que l'altra novetat d'aquest capítol és el desenvolupament (i la crítica) de la recerca de Fishman sobre el «capgirament de la substitució», una recerca basada en el suport col·loquial de la varietat en qüestió, que els autors tracten amb bastant detall i que hauria de produir més reflexió en el futur. El capítol acaba amb vuit pàgines sobre l'organització politico-lingüística dels estats, també suggerents. Ara, a propòsit de la revisió de conceptes del punt 3.3, no deixa de ser una ironia (encara que tingui aparentment una base textual) que els autors afirmen que la definició original d'Aracil de normalització

fos crítica —quan ha estat el concepte des d'aleshores més usat i difós, i quan almenys Xavier Lamuela va saber emprar amb profit i desenvolupar les «famoses» funcions socials de la llengua (la instrumental o comunicativa i la representacional o simbòlica). Es tractava, efectivament, d'un bucle cibernètic.

Way out. El llibre que comento és un manual universitari que completa els temes amb requadres informatius d'autors, d'aspectes descriptius puntuals, de definicions o de qüestions que els autors decideixen posar en relleu; a més dels necessaris gràfics, quadres i taules de diverses menes, sense abusar, cosa molt important, i donant en tot moment més importància a la lectura que a la corba de Gauss. Els temes s'acompanyen d'uns exercicis interessants, i crec que necessaris per a la comprensió del llibre. Dono exemple i faig els exercicis. Un d'ells conté un text de Josep V. Marqués (pàg. 182) que m'ha fet pensar i em dona peu a esmentar una d'aquelles coses que crec que manquen. M'he passat el text de Marqués, m'he imaginat passant el text als meus estudiants i observant la cara que feien. El text parla de valors associats a l'ús del valencià, de valors democràtics, de creativitat, de l'idioma com a mitjà per aprendre altres coses. Potser resumeixo massa. Però em pregunto si aquest tema de l'idioma com a mitjà no

duu a altres llocs: no duu, més exactament, a la mena de coses que fan que un idioma s'entrellaci amb una cultura (i amb altres cultures) i tingui sentit que sigui ensenyat a les escoles —a la diversitat cultural inherent a qualsevol projecte. Podríem plantejar la qüestió a la inversa: ¿el discurs públic sobre la llengua a Catalunya ha estat aquest, a l'altura de les necessitats culturals, o més aviat ací el text de Marqués sembla d'un altre planeta? ¿No hem conegut un important tradicionalisme lingüístic a Catalunya durant aquests anys, que ha descarregat de contingut valors (l'idioma com a mitjà) com els que assenyala Josep V. Marqués? Si és veritat que hi ha hagut tradicionalisme lingüístic, possiblement és un tipus de discurs que val la pena comentar i analitzar. Segurament aquest poderós (al meu entendre) tradicionalisme lingüístic català és també responsable de la mala premsa de la sociolingüística, de què es fan eco Boix i Vila a la introducció

del manual. Aquests discursos tradicionalistes existeixen i crec que són prou estentoris. Si no existeixen, retiro l'argument i santes paques. Però si existeixen i són part de les ideologies lingüístiques (un tradicionalisme lingüístic prou carpetovetònic, disfressat de pregó de festa major), la seua crítica és una de les coses que trobo a faltar en aquest volum, per tantes coses excellent. Fins ací m'han dut els exercicis, en realitat només un dels exercicis. Si als lectors els exercicis també els diuen tantes coses, Boix i Vila han d'estar satisfets perquè hauran complert amb escriure el que s'havien proposat, i el que com a professors i investigadors universitaris podien escometre, amb honradesa. Celebro que no sigui d'un altre planeta aquest volum mereixedor de crítiques i sobretot de lectors, un text per moltes i acreditades raons ben escrit i documentat, coratjós i sincer.

Amadeu VIANA

Joaquín BAYO DELGADO (dir.), *Lenguaje judicial*, Cuadernos de Derecho Judicial, Madrid, Consejo General del Poder Judicial, 1998, ISSN 1134-9670.

El magistrat Joaquín Bayo dirigeix una obra que s'inscriu plenament en el procés de modernització que durant els anys vuitanta i noranta han experimentat els llenguatges jurídics angles, francès i

—en un grau menor— castellà, en el sentit de millorar la seva funcionalitat comunicativa amb relació als destinataris, i que ens ofereix una aproximació rigorosa al llenguatge judicial des de perspectives